

izvleček

Pregledni članek obravnava pojem ekoturizma z vidika ohranjanja avtentičnosti prostora in dinamičnega ravnovesja kulturne trajnosti prostorskega razvoja. Aplikacija obravnava problematiko kulturne krajine Zgornjega Posočja. Izbrano območje sodi med najprivlačnejša območja za preživljanje prostora časa v naravnem okolju Slovenije. Obenem pa izkazuje visoko stopnjo občutljivosti ekosistema, socialnega okolja in arhitekturne dediščine. V članku predstavljena analiza stanja z vidika prostočasnih dejavnosti kaže na stopnjujočo se obremenjenost tega okolja, vendar je njegova nosilnost za človekove posege vanj zaradi svojevrstne naravne in družbeno-gospodarske strukture ter geografskega položaja majhna. Posebej občutljiv je prostor spričo labilne prebivalstvene strukture, pomanjkanja vitalnih organizacijskih struktur, znanja in zrahljanih koherenc med družbeni skupinami. V prispevku se sprašujemo, na kakšen način lahko avtentičnost specifičnega prostora postane izhodišče za razvoj turizma in dolgoročno stabilnost območja: ne le za turiste, temveč tudi za lokalno prebivalstvo? Kdo so akterji in kako se (lahko) povezujejo v ožjem in širšem prostoru? Članek z iskanjem odgovorov na navedeni vprašanji prispeva k razvoju celostnega pristopa k reševanju izbrane problematike.

ključne besede

ekoturizem, nosilnost okolja, Zgornje Posočje, kulturna krajina, sodelovanje javnosti

abstract

The article presents ecotourism as a concept that provides an opportunity to preserve the authenticity of a particular tourist destination and enables a dynamic balance of cultural spatial development. The main emphasis is on the alpine river system as a core factor in tourism development. The model is applied to the Upper Soča Valley, one of the most attractive and genuine Slovenian alpine destinations. However, from the perspective of the ecosystem, social environment and architectural heritage, it is an alpine area of great vulnerability. In the paper, we present basic tourism indicators, as well as related traffic and recreational statistics, which indicate the oscillating congestion of visitors, their vehicles and river activity. The development of such trends presents a threat to the fragile socio-economic structure of the Upper Soča Valley. Moreover, insufficient control of tourism-related interventions in space has negative effects, especially in sensitive environments characterized by less vital management structures, lack of knowledge and the fragmentation of various social groups.

In this context, the article deals with the questions: how can the authenticity and particularity of a specific space become an opportunity for ecotourism development, long-term stability and perspectives in this area? Who are the actors, and how they (can) mutually cooperate and participate in a decision-making process on a local and regional scale?

key words

ecotourism, space capacity, the Upper Soča River Valley, cultural landscape, public participation

Prostorske priložnosti

Ekoturizem kot pojem preživljanje prostega časa v naravnem okolju, ki odgovorno varuje naravo in spodbuja blaginjo lokalnega prebivalstva [TIES, 1991], je v Evropi in po svetu postal tržni produkt z visoko dodano vrednostjo podeželskemu gospodarstvu. Definicije in pomeni izraza ekoturizem so danes v Evropi številni, vendar zelo neenotni. V tem prispevku kot bistveno lastnost eko- naravnega turizma izpostavljamo uravnoteženost med turizmom in drugimi družbenimi dejavnostmi ter različnimi rabami prostora oziroma "balans" med varovanjem tako naravne kot kulturne krajine in razvojem. Zgornje Posočje sodi med krajine, ki so poleg gozdov, vodnega in obvodnega prostora ohranile veliko mero prvobitnosti in je med najprivlačnejšimi območji za preživljanje prostega časa in rekreacijo. Izrazito periferna in obmejna lega, odmaknjenost ter otežena dostopnost so v veliki meri botrovale upočasnjenemu razvoju tega območja in manjšemu poseganju v naravno in tradicionalno kulturno krajino. [Natek: 203, 1998] Reka Soča predstavlja 'hrbtenico', naravno povezovalko območja. Sodi v sam vrh evropske naravne dediščine in je od leta 1971 zavarovana kot naravni spomenik, pri čemer je z zakonom tudi določeno Zavarovano območje zajema strugo ter vodna in priobalna zemljišča reke Soče in njenih pritokov na odseku od izvira Soče oziroma njenih pritokov do vtoka Idrijce pri Mostu na Soči. zavarovalno določiti zavarovalnega območja za [ZDZORS,

1976]. Naraščajoč turistični obisk v naravi močno vpliva na stanje naravnega okolja, posebno v tako občutljivih gorskih ekosistemih, prav tako pa vpliva tudi na družbo in sledi njenih posegov v prostor, v kulturno okolje.

Preplet prvobitne naravne dediščine z sorazmerno dobro ohranjenostjo arhitekturno-kulturnega okolja Zgornjega Posočja je njegova osnovna kvaliteta. Prepletanje alpskih in mediteranskih krajinskih prvin, svojstven dialekt, izredna prilagojenost človeka oziroma "občutek za distanco" hudourniški naravi Soče [Natek: 209, 1998] so elementi, ki so vredni zaščite. Ekoturizem lahko predstavlja vzvod za vzpostavitev določene mere celovitega razvoja območja, povezovanje lokalnega prebivalstva, dopolnilno dejavnost kmetijstvu, hkrati pa sredstvo za dinamično ohranjanje tradicionalnih prvin (arhitektura, zgodovina, kulinarika, navade, naravna dediščina) ter ekonomske in demografske vitalnosti območja.

V prvem delu prispevka obelodanimo obremenitve prostora Zgornjega Posočja, ki izhajajo iz rekreacijsko-turistične dejavnosti. Hkrati predstavimo zmanjšano nosilnost družbenega okolja vpletenih treh občin (Kobarid, Bovec, Tolmin), ki izhaja iz slabe vitalnosti prebivalstvene strukture in zrahljanih koherenc med družbenimi skupinami. V nadaljevanju izpostavimo ekoturizem kot koncept razvoja turizma za alpska območja in navedemo primer dveh alpskih držav. V zadnjem delu prispevka

Slika 1: Reka Soča kot bistveni ambientalni element Zgornjega Posočja. Vir: Aleš Golja, 2005.

Figure 1: The Soča River as an essential ambient element of the Upper Soča River Valley. Source: Aleš Golja, 2006.

predlagamo nekatere rešitve ohranjanja avtentičnosti prostora in vzpostavitev dinamičnega ravnovesja kulturne trajnosti prostorskega razvoja Zgornjega Posočja.

Obremenitve prostora

V zadnjih nekaj letih se je v Zgornjem Posočju pričel pospešen razvoj turizma, ki pa je zelo intenziven na reki Soči z njenimi pritoki. Pri tem prevelik obisk (v konici sezone) povzroča negativen vpliv na okolje reke Soče.

Nenačrtovani razvoj Zgornjega Posočja je povzročil probleme, s katerimi se posamezne lokalne skupnosti v regiji težko soočajo. Glede na ugotovljeno stihijsko stanje, ki temelji na samoorganiziranih oblikah različnih turistično-rekreativnih ponudb, zakonodaja z šibkimi instrumenti izvajanja nadzora v praksi nima dovolj vpliva na sistematično izvajanje kontrole nad dejavnostmi in posegi v prostor.

Nočitvene kapacitete Zgornjega Posočja

Pregled nočitev v treh občinah Zgornjega Posočja v letih od 2004 do 2008. [LTO-Bovec, 2008] kaže, da:

- je na leto v Zgornjem Posočju povprečno okrog 181.170 nočitev, ki so izrazito neenakomerno porazdeljene skozi leto. Absolutno število registriranih nočitev doseže največji višek v avgustu in v povprečju kar za 20-krat preseže januarsko število nočitev.
- povprečna doba bivanja turistov je kratka, znaša okrog 2,5 dni, kar je manj od povprečja za Slovenijo (3,1 dni) ter tudi manj od povprečja za slovenska gorska letovišča (2,9) [SURS, SI-Stat, 2007]
- prevladujejo gostje iz tujine in ostajajo dlje časa kot domači gostje;
- po vrsti nočitvenih kapacitet so na prvem mestu kampi; število registriranih nočitev v kampih se letno zvišuje v primerjavi z drugimi vrstami (hoteli, gostišča, apartmaji, sobe, turistične kmetije), posebej je viden upad (2000 – 2007) nočitev v hotelih.

Slika 2: Prekomerna obremenitev z motoriziranim prometom v poletnih mesecih, posebej ob vikendih. Vir: Aleš Golja, 2005.

Figure 2: Overload of motor vehicles during the summer months, especially at week-ends. Source: Aleš Golja, 2006.

Glede na obširnejšo analizo podatkov [Golja, 2005] lahko z veliko verjetnostjo trdimo, da je Zgornje Posočje preobremenjeno ob vikendih v mesecu juliju in prva dva vikenda v avgustu. Prevladujejo predvsem "vikend" gostje, ki so v veliki meri nastanjeni po kampih in prihajajo iz vzhodnoevropskih držav (Madžarska, Češka, Slovaška) in sosednje države Italije. Tedenskih gostov je manj in prihajajo iz bolj oddaljenih zahodnih evropskih držav (Nemčija, Nizozemska). Največ domačih gostov ne koristi prenočitvenih kapacitet – so enodnevni turisti.

Prostočasne dejavnosti na reki Soči

Leta 2003 in 2007 smo izvajali monitoring rekreacijske rabe reke Soče, ki je obsegal 9 km dolg odsek reke Soče, od vstopnega mesta Log do izstopnega mesta Trnovo ob Soči (lastni viri). Ta del reke Soče je najatraktivnejši in v času največje turistične sezone najbolj obremenjen. Dobljene podatke smo primerjali s podatki monitoringa iz leta 1996 in 1997 [Oikos, 2006]. Na podlagi primerjav lahko ugotovimo, da je največji porast pri čolnih dvosedi in kajakih, pri raftingu pa je stanje rahlo v porastu. Število oseb, ki se spustijo po reki Soči, v določenih dnevih največje turistične sezone preseže 900 oseb na dan (julij 2003), 800 oseb na dan (julij 2004), 900 oseb na dan (julij 2006) in preseže 1100 oseb na dan (julij 2007).

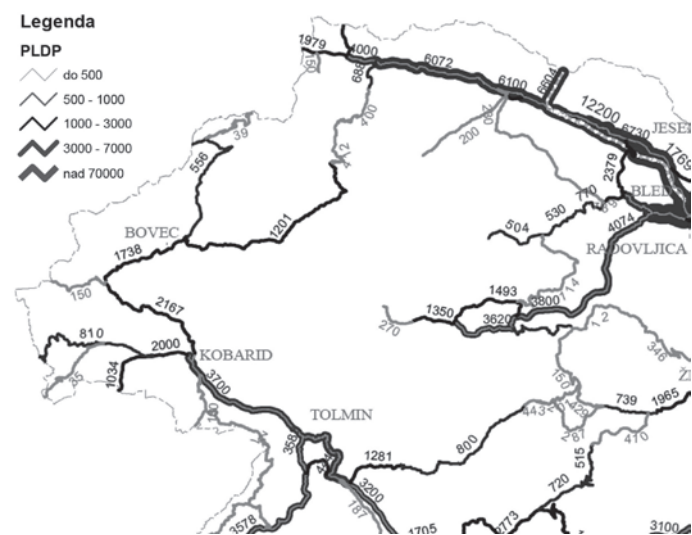
Po podatki turističnega informacijskega centra [LTO-Bovec, 2007] je v letu 2007 reko Sočo uradno tržilo več kot 24 podjetij, ki jim je bila (v skladu z Odlokom o rabi in varovanju dostopnih mest za športno plovbo ob reki Soči) podeljena koncesija za izvajanje športno-rekreativnih dejavnosti.

Prometna obremenitev območja

Direkcija republike Slovenije za ceste ima na regionalni cesti Bovec–Kobarid v kraju Srpenica nameščeno napravo za avtomatsko štetje prometa. Iz dobljenih podatkov povprečnega letno-dnevnega

prometa ni mogoče določiti števila tranzitnega prometa, so pa rezultati v pomoč za pridobitev pregleda o dnevni, mesečni in letni obremenitvah prometa.

Pregled mesečnih obremenitev prometa za vsa vozila v obe smeri, za obdobje od maja do septembra, za leta 2003 – 2008 (števno mesto 96/Srpenica – edino števno mesto, ki se nahaja na obravnavanem odseku Log – Trnovo ob Soči) opozarja, da znaša povprečni mesečni promet za poletne mesece (maj – september) v obdobju 2003 – 2008 kar 402.352 vozil, kar pomeni v topli polovici leta v povprečju pretok kar preko 15.000 avtomobilov dnevno.

Slika 3: Povprečni letni dnevni promet (PLDP) na cestah SZ Slovenije. [DRSC, 2009]

Figure 3: Annual average daily traffic (AADT) on the roads of NW Slovenia. Source: FGG, PTI, 2007.

Obremenitev prostora kot problem - sklep

Pri obravnavanih obremenitvah (turistična zasedenost, kapaciteta prometa in obremenitev Soče za vodne prostočasne dejavnosti), ki so kazalci turističnega obiska, ugotavljamo izrazita nihanja vrednosti teh spremenljivk glede na poletno in zimsko sezono oziroma močno povečane obremenitve v juliju in avgustu, pri čemer so posebej obremenjeni vikendi (petek, sobota, nedelja). Največja nihanja sledimo pri vodnih rekreativnih dejavnostih, saj obisk v tudi znotraj poletne sezone niha v odvisnosti od vremenskih razmer in vodostaja, kar dodatno otežuje stabilnost v turističnem prihodu in ponudbi. Povprečne celoletne vrednosti po obravnavanih obremenitvah (vrstah obremenitev) sicer ne kažejo izrazito problematičnega stanja motornega prometa, turističnih nočitev in koriščenja Soče za športne dejavnosti, posebej če jih primerjamo z drugimi turističnimi kraji slovenskega alpskega sveta (občina Bohinj, Kranjska Gora). Vendar s posplošenjem na razdobje celotnega leta izgubimo informacijo o posameznih (sezonskih, mesečnih, vikend) viških in nižjih, ki so ključni problem za dolgoročno racionalno ter do okolja spoštljivo upravljanje današnjega turizma v Zgornjem Posočju.

Obstoječe stanje turizma v Zgornjem Posočju kaže na nezadovoljivo stopnjo razvoja ekoturizma glede na potencialne razvojne možnosti,

ki jih območje ima. Turistično gospodarstvo, lokalne skupnosti in drugi dejavniki razvoja turizma se morajo zavedati, da je potrebno sistematično, načrtovano pristopiti k pospeševanju razvoja ekoturizma.

V naši državi še ne poznamo ustreznih mehanizmov za omejevanje kapacitet in dovoljenega gibanja v nekem času [Zakon o varstvu okolja, 2004]. Pri rabi naravnih danosti vsakdo uporablja naravni prostor brez posebnih omejitev. Prostor kot naravna dobrina je omejen, zato je treba vzpostaviti učinkovite instrumente, ki bodo omogočali postopno in sistematično preobrazbo obstoječega stanja, predvsem pa opredelitev in ukinitvev vzrokov, ki ustvarjajo današnje negativne oblike stihijskega razvoja rekreacije in turizma v Zgornjem Posočju v povezavi z varstvom okolja.

Vodni in obvodni svet reke Soče je nosilec največje strukturne in biološke raznolikosti prostora in obenem tisti del avtentičnosti krajine, ki lahko zagotavlja dolgoročno stabilnost prostora. Reka Soča kot sredstvo turistične ponudbe je med najbolj privlačnimi dejavniki turističnega obiska, obratno pa so ostale vrednote tega prostora (kulturno-zgodovinske, arhitekturne, etnološke, kulinarčne itd.) v veliki meri zapostavljene.

Menimo, da prevelika odvisnost od reke in športno-rekreativnega turizma ne zagotavlja dobrih pogojev za racionalnost pri turističnem managementu, še manj za dolgoročno stabilnost območja – tako v naravo-varstvenem, kulturo-varstvenem kot socialno-ekonomskem oziru.

Problematika človeških virov Zgornjega Posočja

Demografski kazalci v občinah Zgornjega Posočja izkazujejo občutljivo prebivalstveno dinamiko in strukturo. Število prebivalcev v skupnem nazaduje, kar je posledica negativnega naravnega prirasta, kot tudi odseljevanja prebivalstva [SURSTAT, 2007]. Proces odseljevanja je bil najmočnejši v obdobju pospešene industrializacije in se, kljub upočasnjenemu padanju števila prebivalstva, do danes ni zaustavil.

S tem pojavom povezan problem je slaba vitalnost prebivalstvene strukture: Zgornje Posočje izkazuje [SURSTAT, 2007] za slovenske razmere nadpovprečen delež ostarelega prebivalstva in hkrati podpovprečno stopnjo mladih. Temu se pridružuje še podpovprečna izobrazbena struktura prebivalstva, ki lahko hromi kulturni oz. gospodarski razvoj.

Odseljevanje ljudi, nizka nataliteta, ostarelost in visoka umrljivost prebivalstva zmanjšujejo družbeni potencial in dolgoročno stabilnost tega območja. Tovrstna problematika je v Sloveniji pogosta v hribovitih in obmejnih območjih [Ravbar et al, 2001]. Koriščenje virov "od zunaj", podrejanje kapitalu in priseljevanje – izključno z namenom koriščenja določene naravne dobrine (npr. Soče) – je grožnja za razvoj manjših naselij, za tradicionalno kulturno krajino in njen uravnotežen razvoj. Parcialni vidik razvoja s strani posameznikov še otežuje iskanje skupnega konsenza ter določene mere pravičnosti za vse – lokalno prebivalstvo, turiste, zunanje upravljavce in priseljence.

Zrahljane koherence med družbeni skupinami

Pri pregledu organizacijskih oblik splošne javnosti, lokalnih turističnih ponudnikov, društev, nevladnih in s turizmom povezanih organizacij ugotavljamo slabo povezovanje ter pomanjkljivo medsebojno komunikacijo. Namesto kolektivne zavesti, vzajemnega sodelovanja različnih družbenih skupin ter skrbi za javno dobro, v ospredje stopajo individualni vzgibi, pogosto tudi moč kapitala in koristi posameznikov. Med najbolj opaznimi problemi je slaba komunikacija med različnimi regionalnimi in lokalnimi organizacijami, ki se kaže v individualnem in tekmovalnem pristopu do pridobivanja evropskih regionalnih sredstev ter podvajanju programskih vsebin za isto geografsko opredeljeno območje. Prebivalstvo se vključuje v delo različnih društev (športna društva, ribiška društva, sekcije mladih, društva dediščine, društva podeželskih žena, kulturna društva, turistična društva itd.), vendar med posameznimi deležniki pogosto ni nikakršnega sodelovanja, čeravno vsi delujejo na območju Zgornjega Posočja in soustvarjajo podobo tega prostora (v materialnem in nematerialnem smislu). Možnost razvojnega preobrata tovrstne neželene prebivalstvene dinamike in obnovitev vezi med prebivalstvom je ekoturizem.

Ekoturizem in vloga lokalnega prebivalstva

Koncept ekoturizma.

Ekoturizem je kompleksna, dinamična, visoko tekmovalna dejavnost, ki jo stežka uokvirimo v en sam resor. Če že samo dejavnost turizma težko na enostaven način opredelimo, je ekoturizem še težje uvrstiti v pristojnost določenega resornega organa, saj njegova narava zahteva celostno in kooperativno obravnavo. Dejavnost ekoturizma je zelo težko kontrolirati, pa tudi zelo težko je zanj pripraviti razvojno politiko. Problem kapacitete in limitiranja njenega razvoja je kritičen za občutljiva območja. Možnosti za konflikte med turizmom in ostalimi dejavnostmi so zelo velike, pogostokrat zaradi slabega razumevanja kompleksnosti turizma, pa tudi zato, ker se ekoturizem največkrat razvija v občutljivih naravnih krajinah, od katerih je močno odvisno lokalno prebivalstvo in njegove dejavnosti.

Vloga lokalnega prebivalstva.

Lokalno prebivalstvo igra vlogo nadzornika, njegova kritična kontrola pa vpliva na turistični in rekreacijski razvoj ter tako zaznamuje končni uspeh ekoturizma na tem območju. Vpliv lokalne javnosti na rezultate razvoja ni neposreden, vendar v veliko meri lahko uravnava razvoj turizma, ki je v svojih zahtevah sorazmeren okoljskim danostim ter kompatibilen z lokalnimi značilnostmi. Če bo politika razvoja rekreacije in turizma v naravnem okolju pomagala lokalni skupnosti k doseganju boljše in trajnejše prihodnosti, potem naj imajo ljudje iz lokalne skupnosti besedo pri planiranju, saj lahko samo njihov interes omogoči, da se določena turistična ali rekreacijska dejavnost razvije sorazmerno z drugimi dejavnostmi. Poleg tega se bodo ljudje s tem odločili za svoj nadaljnji razvoj.

Osnovna vizija pri razvoju ekoturizma je, da ljudje pridejo, ostanejo dan ali dva oz. lahko tudi teden ali dva, ne bivajo v neosebni hotelih, temveč uživajo v specifični lokalni naravni in

kulturni ponudbi, ves "profit" pa ostane lokalnim prebivalcem. Iz tega pa izhaja vprašanje standardov in izobraževanja. Pomembno je, da se izobražujejo tako podeželani kot tudi urbani prebivalci, predvsem o življenju v občutljivem okolju in o pomembnosti naravne in kulturne dediščine. Pomembna je organizacija raznih delavnic in seminarjev v samih naseljih, kjer se lahko neposredno srečajo in pogovarjajo z ministri, izvedenci, bankirji in drugimi, torej s tistimi, s katerimi se drugače ne bi imeli nikoli priložnosti pogovarjati in dobiti od njih nasveta [Butler, 1999].

Udeležnost javnosti pri odločanju do določene mere legitimira proces spreminjanja v prostoru, hkrati pa ta lahko omogoči sprejem posebnih odlokov, varovalnih režimov (krajinski, regijski park), ki so potrebni za doseganje optimalnega razvojnega potenciala tega območja.

Izkušnje v drugih alpskih destinacijah kažejo [Johnsen et al., 2008], da dve alpski območji s posebnimi naravno-kulturnimi kvaliteta, ki jih je na nek način potrebno ščititi, lahko doživita zelo različno raven uspešnosti, v odvisnosti od stopnje aktivnosti lokalnega prebivalstva in posameznikov, ki imajo dobre vodilne in organizacijske ter komunikacijske sposobnosti. Dejavnost sposobnosti posameznikov za motiviranje lokalne entitete javnosti je pogosto podcenjen ali celo prezrt, kljub temu, da v posameznih primerih igra odločilno vlogo pri uspehu/neuspehu dejanskih premikov v razvoju območja.

Izkušnje v tujini

Razmislek o tem, kako se urejanje območja s turizmom v določeni državi lahko razlikuje glede na splošno državno zakonodajo, lokalno oblast in iniciative, porajajo tudi primeri iz drugih alpskih držav, regij, kantonov itd., kjer spričo občutljivosti naravnega in kulturnega okolja prihaja do podobnih konfliktov med različnimi rabami prostora in akterji odločanja, kar se odraža pri fizičnih posegih v prostor. Pretirana usmeritev v turizem tudi drugod po Alpah lahko poglobi neskladja v prostoru, ki se kažejo kot negativni vplivi [Zakotnik, 2004]:

- onesnaževanje voda zaradi neurejene komunalne infrastrukture, ki jo povzroča turizem, kakor tudi površinsko onesnaženost voda, ki jo povzročajo turistični motorni čolni,
- onesnaževanje pokrajine s smetmi, ki jih za seboj puščajo turisti,
- onesnaževanje zraka, ki ga povzročajo številna prevozna sredstva turistov, predvsem osebna vozila,
- hrup zaradi velike prostorske koncentracije turistov, zaradi turističnih cest, rekreativnih letal, motornih čolnov, adrenalinskih parkov in drugih turističnih objektov,
- vizualno onesnaževanje pokrajine, povzročeno z arhitekturno neprimernimi turističnimi objekti in s preveliko pozidavo pokrajine v turistične namene,
- ogrožanje avtohtonega rastlinstva in živalstva zaradi turizma,
- negativne posledice, kot npr. erozija zemlje, obremenitve zaradi akumulacijskih jezer v turistične namene, izgubljanje tradicionalnih oblik poselitve, poljskih vzorcev in arhitekturne dediščine ter opuščanje tradicionalnih (poljedelskih) dejavnosti.

V okviru graške fakultete za arhitekturo so v reviji GAM (Graz Architecture Magazine) pozornost namenili Alpam, kot posebni regiji oziroma zaokroženemu območju, ki naj predstavlja centralni park Evrope. Pri oblikovanju te ideje so izpostavili potrebo po razvoju skupne vizije alpskega prostora, v sodelovanju različnih držav in njihovih regij, prav tako pa tudi oblikovanje usklajenih restriktivnih in spodbujevalnih ukrepov na tam območju.

Ureditev vodno-rekreacijskih dejavnosti je danes v parkih drugih alpskih držav različna:

Avstrija – dežela Tirolska [Urlaub Tirol, 2006]

Avstrija ureja vodne športe v deželnih zakonih o varstvu narave. Upoštewane so strokovne podlage naravovarstvenih ustanov. Mirne cone so izločene, zato tam športnorekreacijska raba ni dovoljena. V narodnem parku Hohe Tauern so športnorekreacijske dejavnosti na vodotokih prepovedane. Kjer je rekreacija dovoljena in infrastruktura urejena, je lastnikom zemljišč priznana letna odškodnina.

Za izvajanje raftinga v komercialne namene na Tirolskem je potrebna koncesija. V komercialne namene lahko raft vodijo le pooblaščen osebe oziroma podjetja, ki morajo imeti urejeno zavarovanje, vsi delavci morajo imeti dovoljenje za vodenje rafta. Nadzor nad koncesijo je v pristojnosti državne rečne policije.

Pristojnost oziroma koncesijo za raft se lahko podeli:

- fizični osebi (pogoji: sedež, naslov fizične osebe, poklicna usposobljenost, zanesljivost, finančna sposobnost, opremljenost),
- pravni osebi (pogoji: sedež podjetja v območju podelitve koncesije, usposobljenost vodstva podjetja, zanesljivost osebja, finančna zmožnost, opremljenost).

Koncesija lahko zaradi nespoštovanja zakonov preneha veljati. V Avstriji veljajo posebne omejitve glede časa izvajanja raftinga, tako letne kot dnevne omejitve, ki pa so določene za vsako reko posebej. Za nekatere reke je z zakonom predpisana oprema za rafting, kršitev pa je kazniva.

Švica

Švica je dežela, kjer varovanje alpskih območij in razvoja turizma zaseda posebno mesto v zavesti prebivalstva. Trajnostni turizem, kot v Švici imenujejo ekoturizem, je dolgoročni cilj vseh regij, vendar je, spričo delitve na kantone, prisotna precejšnja neenotnost med načini upravljanja v posameznih kantonih. [Gerber, Knoepfel: 112, 2008]. Bolj kot "od zgoraj navzdol", se v Švici na ravni zavesti splošne in strokovne javnosti prebujata potreba po ohranjanju naravnih in kulturnih danosti te, večinsko alpske pokrajine. Poseben poudarek pri razvojnih strategijah regij se namenja pristopu na projektni ravni, kjer sodelujejo pogosto tudi čezmejna območja. Tudi v okviru raziskovalnih, izobraževalnih in drugih organizacij se že vrsto let gradi zavest o pomembnosti kakovostne naravne in kulturne krajine, ki jo pogojuje zdrav in vitalen razvoj družbe ter zmernost pri posegih v občutljivo alpsko okolje. Bolj kot v večini drugih držav je v Švici prisotna močna angažiranost lokalnih in

regionalnih akterjev ter vzpodbude za zaščito lokalnega okolja s strani lokalnega prebivalstva. Regionalni parki kot zakonski instrument za zaščito posameznih regij so bili uvedeni z letom 2008 [Gerber, Knoepfel: 110, 2008] vendar avtorja ugotavljata, da asimetričnost v regulacijah posameznih varovanih območij še ne bo hitro odpravljena. Tako je zaenkrat tudi vodno-rekreativna dejavnost regulirana zelo raznoliko, različno od kantona do kantona, ter posameznega območja varovanja. Na nekaterih rekah so popolne prepovedi, na nekaterih so potrebna dovoljenja (licence/koncesije).

Preusmeritev k ekoturizmu Zgornjega Posočja

Problematiko Zgornjega Posočja je smiselno reševati celovito. V ustrezni organizacijski obliki vseh treh lokalnih skupnosti (Bovec, Kobarid, Tolmin) in s kompleksno razvojno vizijo bi bilo smotno zaščititi tudi širše območje Zgornjega Posočja, opredeliti dovoljene dejavnosti, frekventnost njihovega izvajanja ter ustrezno kontrolo nad sistemom v smislu varovanja okolja, ohranjanja naravnih vrednot in vzpodbujanja družbeno-socialnega napredka (izboljšati življenjske razmere lokalnega prebivalstva ter ohranjati harmoničen odnos med domačini, turisti in naravnim okoljem).

Pri tem se zavedamo, da ohranjanje naravne in kulturne krajine ne pomeni konzervatorstva in prizadevanja za "formalinsko" zaščito vseh preteklih oblik grajenega okolja, morfologije, kulturne dediščine, rabe tal itd., pač pa, kot navaja Marušič [1998], gre za ohranjanje skladja med funkcijami. Spremembe v rabi tal in strukturi dejavnosti Zgornjega Posočja morajo tako zagotavljati novo vzpostavitev uravnoveženosti.

Regijski park Zgornje Posočje

Ena od rešitev, ki bi pripomogla k celostni obravnavi Zgornjega Posočja, izkoristila njene potenciale za rekreacijo, turizem in hkrati smiselno vključila lokalno prebivalstvo, bi bilo ustanovitev Regijskega parka Zgornje Posočje s sektorjem za urejanje in trženje plovbe na reki Soči.

Meje predlaganega regijskega parka smo oblikovali glede na že obstoječe upravne meje v prostoru (na južnem delu državna meja, na S in SV meja Triglavskega narodnega parka) in z ozirom na nekatere obstoječe regionalne razdelitve, ki upoštevajo načelo homogenosti (po naravnih ali kulturnih merilih) pri razvrščanju.

Osnovni kriterij pri teritorialnem oblikovanju parka je reka Soča kot ohranjena vrednota, privlačna za športno-rekreativno dejavnost. V tem pogledu je regijski park na jugu omejen z akumulacijskim jezerom pri Mostu na Soči (mejo smo določili nekoliko južneje po reliefnem slemenu, ki smiselno zaokrožja park), do koder se reka lahko koristi za rekreacijsko plovbo. Zaris meje na tem predelu se približa meji predalpskih krajin v krajinski regionalizaciji [Marušič, 1998]. Ta poteka, z ozirom na reliefne značilnosti, podnebje (vpliv mediteranskosti), rastje in rabo tal, le nekaj km južneje. Omenjena krajinska regionalizacija sicer v Kobaridu že nariše mejo med predalpskimi in alpskimi tipi regij, predvsem na podlagi razlikujočega se reliefa (nad.v., strmine, višinske amplitude), vendar ta ne tvori izrazite ločnice poselitvenega vzorca, tradicionalne arhitekturne tipike,

kulturnega prostora in identitete Zgornjega Posočja, ki šele nad Bovcem prehaja v vedno redkeje poseljenega. To potrjuje tudi regionalizacija arhitekturnih krajin [Fister, 1992], ki celotno povirje Zg. Posočja (do Mosta na Soči na jugu) uvršča v eno samo zaključeno arhitekturno krajino Tolmin.

Na severnem in severovzhodnem robu smo regijski park omejili z območjem Triglavskega narodnega parka, znotraj katerega je v skladu Zakonom o Triglavskem narodnem parku, 1981] že opredeljen strožji režim rabe in dejavnosti skrajno zgornjega dela porečja Soče.

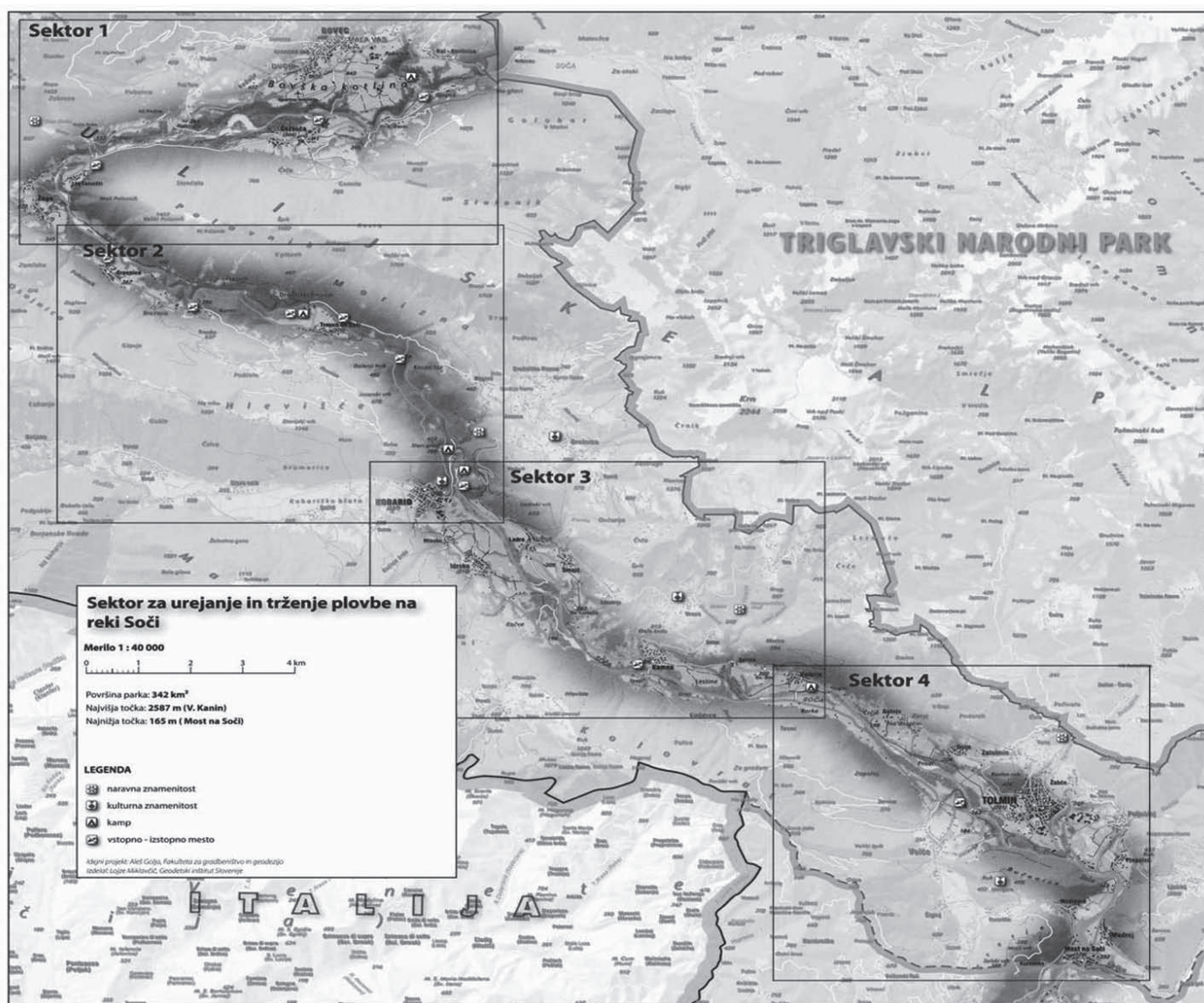
Regijski park Zgornjega Posočja kot organizacijska oblika za urejanje in trženje plovbe na reki Soči bi tako predstavljal velik potencial za trajnostni razvoj in ohranjanje naravovarstvene vrednosti okolja obravnavanega območja, saj so vse dejavnosti sektorja za urejanje in trženje plovbe na reki Soči povezane z delovanjem regijskega parka. Glede na pokrajinsko ranljivost

rečnega toka in obrežja reke ter varnost za vodno-rekreacijsko dejavnost v posameznem odseku reke, park predvideva štiri odseke oziroma teritorialne sektorje z nekoliko modificiranimi določili rabe.

Možnosti financiranja regionalnega parka so državna in evropska sredstva na eni strani, ter ustvarjanje lastnih sredstev znotraj te organizacijske oblike (okoljevarstvena taksa za motorna vozila, ki vstopajo v območje regijskega parka, delež turistične takse, dovolilnice za izvajanje dejavnosti na reki in registracije polovi). Del ustvarjenega prihodka se nameni za revitalizacijo in ohranjanja naravnega okolja in kulturnega prostora regijskega parka.

Regijski park predstavlja tudi organizacijski okvir povezovanja in sodelovanja lokalnih, regionalnih in trans-regionalnih akterjev v lokalnem prostoru – za celotno ponudbo kulturne krajine in morebitno skupno/usklajeno izvajanje projektov evropske regionalne politike.

Na ta način bi bil poleg finančnega krogotoka, sistema varstva

Slika 4: Predlog Regijskega parka Zgornje Posočje.

Figure 4: A proposal for the Regional Park of the Upper Soča River Valley.
Source: FGG, PTI, 2007.

okolja in ohranjanja družbene stabilnosti zagotovljen korektni tripartitni odnos med lokalnimi prebivalci, turisti in ponudniki turistične športno-rekreativne dejavnosti (npr. agencije), kar je temeljni pogoj za izboljšanje mikro-socialne klime.

Pri vsem se je potrebno zavedati, da sama ustanovitev regijskega parka, s poudarkom na regulaciji dejavnosti na reki Soči, še ne prinaša zagotovljenega uspeha pri celostnem upravljanju z Zgornjim Posočjem. Predvsem ob upoštevanju dejstva, da regulacija vodno-rekreativnih dejavnosti ni edini nerešen problem tega prostora oziroma je tesno povezan z drugimi pritiski na okolje.

Rešitve za izredno kratke, intenzivne in razmeroma točkovne obremenitve (prenočitvenih kapacitet, parkirnih prostorov, vstopnih/izstopnih obrežnih točk), se kažejo v nujni povezavi z dopolnilno ponudbo območja, ki bi do določene mere lahko pripomogla k enakomernjši (časovni in prostorski) razporeditvi pritiskov. V ta namen je potrebna vitalna splošna javnost, fleksibilna organizacijska in formalna garnitura ter poudarek na prenosu znanj in dobrih izkušenj.

Zaenkrat lahko omenimo poskus povezovanja kmetij s kulinarčno ponudbo (sirarstvo, čebelarstvo, sadje, gobe, žganjekuha), ki je predstavljena v zloženki za turiste. Gre za pomoč razvoju in trženju lokalno tipičnih produktov. V okviru LAS Posočje (Lokalne akcijske skupine Posočje) je bila podpisana civilnopravna družbena pogodba, s katero družbeniki urejajo medsebojna razmerja, pri čemer se različni akterji zavezujejo, da bodo združevali svoje delovne, materialne in finančne sposobnosti in zmožnosti za doseganje

skupnega namena, ki je priprava in izvajanje Lokalne razvojne strategije za hribovski del Severne Primorske v okviru pobude LEADER (4.os Evropskega sklada za razvoj podeželja 2007-2013). V okviru omenjene organizacijske oblike so oblikovani tudi programi za razvoj človeških virov Zgornjega Posočja, ki so naravnani predvsem na vseživljenjsko učenje lokalnega prebivalstva. Delovanje in izvajanje programov je v pripravljalni fazi.

K aktivni vlogi lokalnega prebivalstva

Omenjeni poskusi združevanja moči za razvoj Posočja so začetek in dobrodošel poskus reševanja predolgo zapostavljenih prioritet. Enotne razvojne strategije in zakonodaja "od zgoraj" lahko določajo smernice in do določene mere ščitijo pretirano izrabo prostora, vendar so v načelu daleč od lokalnega človeka. Za specifičen ožji prostor, kot je Zgornje Posočje, pa so potrebne modifikacije zakonskih okvirov in fleksibilnost pri upravljanju. Oblikovanje prilagojenih režimov in strategije razvoje zahteva lokalno angažiranost, dobro poznavanje lokalnih razmer in marljivo - z dotičnim krajem/območjem identificirano upravno garnituro. Ta na eni strani lahko omogoči sprejem posebnih odlokov, varovalnih režimov (regijski park), ki so potrebni za doseganje optimalnega razvojnega potenciala tega območja. Po drugi strani pa je lastna iniciativa lokalne javnosti, njihovih skupin in aktivnih posameznikov odločilna za razvoj strategije, uspešnost trženja, povezovanja ter razvijanja območja, skratka za dejansko udejanjanje na papirju zapisanih odlokov in strategij razvoja.

Slika 5: Preplet "top-down" in "bottom-up" pristopa pri upravljanju Zgornjega Posočja.

Figure 5: Interweaving of top-down and bottom-up approaches in the management of the Upper Soča River Valley.

Viri in literatura

- Butler, R., Hall, M. C., Jenkins, J., (1999). *Tourism in recreation in rural areas*. John Wiley&Sons, New York.
- Direkcija RS za ceste. Promet. URL: <http://www.dc.gov.si/si/promet/> <februar, 2009>
- Drozg, Mušič, Koželj et al, (2001): *Poselitev in prostorski razvoj Slovenije – zasnova*. MOP, Ljubljana.
- Fister, P., (1993): *Arhitekturne krajine in regije Slovenije*. Ljubljana, MOP.
- Gerber, J., Knoepfel, P., (2008): *Towards Integrated Governance of Landscape Development: Insights from a Swiss Research Project*. V: *Mountain Research and Development*, Vol. 28, No. 2, str: 110-115.
- Johnsen, J. et al., (2008): *Indicator-based Strategies for Sustainable Tourism Development: Insights from a Swiss Research Project*. V: *Mountain Research and Development*, Vol. 28, No. 2, str: 116-122.
- LTO – Bovec: <http://www.bovec.si/> <februar, 2009>
- Marušič, J. et al, (1998): *Regionalna razdelitev krajinskih tipov v Sloveniji: Krajine alpske regije*. Ljubljana, MOP, 91 str.
- Natek, K., (1998): *Možnosti nadaljnjega sonaravnega razvoja ob treh sosednjih južnoalpskih rekah: Piavi, Tilmentu in Soči*. Ljubljana, Dela, 13, str. 201-211.
- Oikos, (1997). *Monitoring reke Soče: Poročilo*. Domžale.
- SURS: SI-Stat podatkovni portal. Url: <http://www.stat.si/pxweb/dialog/statfile2.asp> <januar, 2009>
- Uradni list RS, št. 126, (2003): *Zakon o varstvu kulturne dediščine*.
- Uradni list RS, št. 39, (2006): *Zakon o varstvu okolja*.
- Uradni list RS, št. 45, (1999): *Odredba o razglasitvi reke Soče s pritokom za naravno znamenitost*.
- Uradni list SRS, št. 8, (1976): *Zakon o določitvi zavarovalnega območja za reko Sočo s pritoki ZDZORS*.
- Urlaub Tirol. URL: http://www.tirol.at/xxl/en/tirolspecialists/_gb/true/index.html <maj, 2007>
- Zakotnik, I., (2004). *Rekreacijske dejavnosti na Alpskih vodotokih*. Seminarška naloga. Ljubljana, FGG.
- TIES – The International Ecotourism Society.
URL: http://www.ecotourism.org/webmodules/webarticlesnet/templates/eco_template.aspx?a=12&z=25 <februar, 2009>

Aleš Golja
 agolja@fgg.uni-lj.si
 UL Fakulteta za gradbeništvo in geodezijo
 m.r. Špela Verovšek
 spela.verovsek@fa.uni-lj.si
 prof. dr. Tadeja Zupančič
 tadeja.zupancic@fa.uni-lj.si
 UL Fakulteta za arhitekturo